

Eugenijus STUMBRYŠ

Studijų kokybės vertinimo centras • Centre for Quality Assessment in Higher Education

VIDINIS IR IŠORINIS AUKŠTOJO MOKSLO KOKYBĖS UŽTIKRINIMAS

INTERNAL AND EXTERNAL QUALITY ASSURANCE IN HIGHER EDUCATION

SANTRAUKA

Šiame straipsnyje nagrinėjama efektyvios studijų kokybės sistemos sukūrimo aukštojo mokslo sistemoje problema. Ši problema yra nagrinėjama Lietuvos aukštojo mokslo integracijos į bendrą Europos aukštojo mokslo erdvę kontekste. Straipsnyje iškeliamas studijų kokybės problemų aktualumas, apžvelgiami vidinio ir išorinio kokybės užtikrinimo mechanizmai ir studijų programų akreditavimo klausimai. Baigiamoje straipsnio dalyje išryškinama išorinio vertinimo reikšmė ir pateikiamos jo tobulinimo gairės.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

- *Studijų kokybės užtikrinimas* apima periodiškai atliekamą aukštosios mokyklos veiklos savianalizę, kurios metu atskleidžiami vykdomos veiklos pranašumai ir trūkumai, numatomi keliai trūkumams šalinti, aptariami geros patirties įgyvendinimo pavyzdžiai, o pasiekimai lyginami su kitų panašių institucijų šalyje ir užsienyje pasiekimais.
- *Vidinis vertinimas* – tyrimas, kurį atlieka aukštosios mokyklos bendruomenė, siekdama atskleisti vykdomos veiklos pranašumus ir trūkumus.
- *Išorinis vertinimas* – toks vertinimas, kurio metu patvirtinamas vidinės kokybės užtikrinimo sistemos procedūrų patikimumas bei efektyvumas jų nedubliuojant ir neiškreipiant.
- *Studijų programų akreditavimas* – valstybės įgaliotos institucijos pripažinimas, kad vykdoma studijų programa atitinka teisės aktu nustatytus reikalavimus ir yra patenkinama pagal daugumą studijų programų akreditavimo kriterijų.

ABSTRACT

This article deals with the issue of developing an efficient study quality assurance system in higher education. The issue of quality assurance is analysed in the context of the Lithuanian higher education integration into the common European Higher Education Area. The author explores the relevance of a study quality issue, presents an overview of internal and external quality assurance mechanisms and study programme accreditation issues. The final part of the article highlights the importance of external assessment and presents the guidelines for its development.

DEFINITIONS OF KEY WORDS

- *Study quality assurance* includes the self-analysis of the higher school performance carried out by the higher school itself on a periodical basis, which reveals the strong and weak sides of the performed activities, foresees the ways to overcome shortcomings, discusses how samples of best practice are implemented, performs the comparison of achievements with other similar institutions in the country and abroad.
- *Internal assessment* is the investigation performed by the community of a higher education institution revealing advantages and drawbacks of the performed activities.
- *External assessment* is activity that validates the reliability and efficiency of internal quality assurance procedures, without duplicating and distorting them.
- *Study programme accreditation* is the recognition by a state authorised institution affirming that a study programme meets requirements set in legal acts and satisfies the majority of study programme accreditation criteria.

ĮVADAS

Berlyno komunikate (2003), kuris yra antras oficialus Europos šalių, švietimo ministrų Bolonijos proceso (1999) įvertinimas, didelis dėmesys skiriamas aukštojo mokslo kokybės užtikrinimui. Be kokybės neįmanoma sukurti patrauklios Europos aukštojo mokslo erdvės. Patrauklumas pasiekiamas ne tik didinant socialinę ir lyčių sanglaudą, mažinant socialinę nelygybę, bet ir didinant aukštojo mokslo sistemos skaidrumą bei kokybę.

Lietuvai, kuriai, atrodytų, neturėtų kilti didelių problemų įgyvendinant Bolonijos deklaraciją, vienas iš sunkiausių ir aktualiausių uždavinių – sukurti efektyvią kokybės užtikrinimo sistemą bei perimti geriausią Europos šalių patirtį kartu skleidžiant ir savąją.

INTRODUCTION

Berlin Communiqué (2003), which is the second official evaluation of the Bologna process (1999) presented by the Ministers responsible for higher education of the European countries, stresses the importance of quality assurance in higher education. The creation of attractive European Higher Education Area is impossible without quality. Attractiveness is achieved not only through the increased social and gender coherence, decreasing social inequality, but also through increasing the transparency and quality of a higher education system.

Lithuania, which seems to have no large problems to implement Bologna declaration, faces one of the most difficult and important aims: to create an efficient quality assurance system, undertaking the best practices of the European countries and sharing own experience.

1 LAIKMEČIO IŠŠŪKIAI AUKŠTOJO MOKSLO KOKYBEI

Lietuva viena iš pirmųjų ne tik Rytų bet ir visos Europos valstybių, įvedusių dviejų pakopų aukštojo mokslo sistemą. Matyt, dėl to, kad šių pakopų įvedimas buvo gana skubotas, šiuo metu Lietuvoje susiduriama su dviem svarbiausiomis tokios skubos pasekmėmis. Dažniausiai pakopų įvedimas buvo atliekamas mechanškai, penkerių metų studijas „perskėlus“ ir vienais metais pailginus visą studijų procesą. Dabar susiduriame su tokios skubos pasekmėmis: pagrindinių universitetinių studijų trukmė paprastai yra ketveri metai, ją trumpinti labai sunku (čia nekalbama apie kolegijas, kur pagrindinės studijos buvo pradėtos vykdyti visai kitu būdu), o antrosios pakopos studijų koncepcija iki šiol nėra galutinai suformuota. Jeigu nebus laiku reaguojama į susidariusią situaciją, mes prarasime patrauklumą dėl per ilgų pagrindinių studijų trukmės, o tai kartu mažins ir jų konkurencingumą.

Kitas veiksnys, lėmęs kokybės smukimą, buvo palyginti staigus studentų skaičiaus didėjimas beveik nesikeičiant nei materialiniams, nei intelektualiniams, nei finansiniams ištekliams. Prisidengiant švietimo prioritetu, bet šios koncepcijos realiai neįgyvendinant, valstybės biudžeto lėšos, vidutiniškai tenkančios vienam studentui, nuolat mažėja. Labai nuskurdusios aukštųjų mokyklų laboratorijos, dalis dėstytojų dirba dviem trim etatais, palyginti lėtai diegiami nauji studijų ir mokymosi metodai. Nepaisant to, aukštojo mokslo diplomai visuomenėje vis dar aukštai vertinami. Susidarė labai palankios sąlygos formuoti aukštojo mokslo diplomą, bet ne žinių įgijimo ir gebėjimų formavimo rinkai. Studijų rinka formuojasi labai lėtai – dažnam darbdaviui vis dar svarbu, kad samdomasis būtų magistras, mažai dėmesio skiriant tam, kokią studijų kryptį ar kokią aukštąją mokyklą magistras yra baigęs. Pastebima labai pavojingų tendencijų, nes tik nedidelė aukštųjų mokyklų dalis rūpinantis studijų kokybe ir absolvento vardo prestižu iš esmės, kita dalis „sėkmingai“ išleidžia į darbo rinką vos ne visus įstojusiuosius, o pastarieji jų absolventai tebuvo vos ne vos užbaigę vidurinę mokyklą. Dar didesnį nerimą kelia tai, kad aukštųjų mokyklų laukia aštri kova dėl kiekvieno abituriento, nes artėja laikas, kai gimstamumo mažėjimo banga pasieks ir aukštąsias mokyklas. Kyla abejonų, ar šioje kovoje kokybės veiksnys nebus vienas iš paskutiniųjų, nors iš tikrųjų turėtų būti atvirkščiai.

Universitetai neturi gilių bendravimo su socialiniais partneriais tradicijų. Todėl dar nereti atvejai, kai dėstoma tai, ką sugeba dėstytojas, o ne tai, ko reikia darbo rinkai. Taip pat pasitaiko, kad studijų programa tėra gražiai įvardytų kursų samplaika, kurioje nėra studijų programos tikslų įgyvendinimo sistemos. Todėl natūralu, kad vis didesnį nepasitenkinimą ima reikšti darbdaviai. Norėtusi, kad jų balsas būtų dar stipresnis ir įtakingesnis.

1 CHALLENGES FOR THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION

Lithuania was one of the first countries not only in the East but also in the whole Europe that introduced a two-cycle system of higher education. The hasty introduction of the stages might be the cause why Lithuania faces two major consequences of this haste. The introduction of the stages was mostly mechanical, “splitting” undergraduate five-year studies and prolonging graduate studies for one more year. Now we have the consequences of this haste – the duration of the undergraduates studies is usually four years and it is very difficult to shorten it (colleges are excluded here as undergraduate studies were introduced there in a different way), the conception of the postgraduate studies has not been developed finally yet. If no measures are taken to react to this situation, we will lose attractiveness as well as competitiveness due to long undergraduate studies.

Another factor that determined the decline of quality was a comparatively sharp increase in the student number, whereas material, intellectual and financial resources almost remained at their previous position. Under the veil of education priority, but in reality without implementing it, the state budget resources per one student have been decreasing inexorably. The laboratories of higher schools lag behind the modern world requirements, some of the teachers have working load equal to that of two or three members of the staff, new study and learning methods are implemented considerably slowly. In spite of that the diploma of higher education is still valued highly by the society. The conditions were created to form the market of a higher education diploma, not market of knowledge acquisition and forming skills. The study market is being formed very slowly, very often the employer gives priority to a master study graduate, with little attention to the area of postgraduate studies or the type of a higher school the person graduated from. It is possible to observe very dangerous tendencies when only a considerably small part of higher schools are essentially concerned with study quality and prestige of the graduate, whereas other higher schools are “successful” at providing labour market with almost all the students enrolled in the university, what is more, some their entrants were those who had hardly finished their secondary schools. Even more worrying is the fact that higher schools are expected to fight savagely for every school leaver in the future as the time is approaching when the wave of the decrease in the birth rate will affect higher schools as well. There are doubts that in this fight the factor of quality might be one of the last, though it should be differently.

Universities have no tradition of cooperation with social partners. Therefore, it often is the case that teachers teach what they are able to, but not what is required by the labour market. There are cases when the study programme is a combination of nicely titled courses without any system of study programme aim implementation. Therefore, it is natural that employer dissatisfaction has been increasing. It would be desirable that their voices were stronger and more influential.

2 PER KOKYBĘ Į DERAMĄ VIETĄ EUROPOJE

Europos Komisijos pranešime „Universitetų vaidmuo žinių Europoje“ (2003a) ypač pabrėžtas išskirtinis universitetų vaidmuo trijose sferose: lavinimo, ugdymo ir specialistų rengimo (taip pat ir mokslininkų), siekiant įnešti esminį indėlį į šalies bei regiono ekonominę plėtrą ir bendradarbiauti su pramone. Europai reikia universitetų tobulumo tam, kad optimizuotų procesus, kurie lemia žinių visuomenės kūrimą. Europos universitetai turi savų problemų, jie nėra pajėgūs varžytis pasaulyje su pagrindiniais konkurentais. Europos Komisija pažymi naujus universitetams kylančius iššūkius, kuriems jie privalo tinkamai pasirengti.

Išaugus aukštojo mokslo poreikiui nepaprastai svarbu išlaikyti ir sustiprinti studijų ir tyrimų kokybę, pasiekti, kad aukštojo mokslo prieinamumas būtų platus, teisingas ir demokratiškas. Kitas iššūkis – aukštojo mokslo internacionalizavimas, kuris turi apimti ne tik studentų mainus, užsienio piliečių pritraukimą studijoms, bet ir dėstytojų, mokslininkų mainus, konkurencingą pasaulio mastu mokslinę terpę. Labai svarbu skatinti universitetus ir pramonės įmones glaudžiau bendradarbiauti siekiant universitetuose sukurtas žinias kuo greičiau paskleisti visuomenėje ir pritaikyti versle. Universitetai jau nebėra ta vienintelė vieta, kur sukuriama naujos žinios – versle lėšos investuojamos ten, kur pasijaučia proveržio kryptis. O tai reiškia, kad universitetai privalo atsirasti ties tomis proveržio kryptimis, kitaip jie praras savo prioritetinę padėtį (o tuo pačiu ir lėšas). Pakitusi ir pati žinių sandara – viena vertus, svarbiausi mokslo atradimai padaromi labai siauroje šakoje, bet kita vertus, įdomiausi atradimai pasiekiami kelių šakų sandūroje. Universitetai vis didesnę įtaką turi šalies ir regiono ekonominei raidai, visuomenei. Todėl universitetai privalo vis labiau paisyti ir regiono, visuomenės interesų keisdami tyrimų ir studijų vadybą.

Atsižvelgiant į Europos universitetams iškilusius iššūkius, labai svarbu, kad Lietuvos universitetai ne tik pasiektų jų lygį, bet kartu būtų numatyti būsimi neišvengiami pokyčiai. Vienu iš svarbiausių uždavinių, keliamų Lietuvos aukštosios mokykloms, laikytinas atsivėrimas visuomenei, akademinis atvirumas, esminiai vadybos pokyčiai, veiklos efektyvinimas, studijų trukmės ir apimtys optimizavimas, akademinės atsakomybės išaugimas. Kuo greičiau reikia optimizuoti universitetų tinklą, šio klausimo sprendimo atidėliojimas tik dar labiau pagilina vidinės sistemos problemas. Universitetų tinklo optimizavimas turėtų būti suprantamas ne tik kaip jų skaičiaus sumažinimas, bet ir kaip atsakymas į klausimą, ar Lietuva sugebės turėti bent vieną universitetą, kuris būtų Europos regiono prasme studijų ir mokslo centras. Dabartinis mokslo išskaidymas į mažus, kartais tarpusavyje sunkiai bendraujančius vienetus, yra neleistinas ir neturintis ateities.

Neprarasdamas fundamentalumo mokslas turi atsisąjūti į pramonės poreikius, aukštosios mokykloms būtina daugiau prisidėti prie mokymosi visą gy-

2 THROUGH QUALITY TO THE PROPER POSITION IN EUROPE

The European Commission Report on “The Role of the Universities in the Europe of Knowledge” (2003a) emphasises the exceptional role of universities in three areas in particular – training, education and preparing specialists (including researchers), making the most essential contribution into the development of economy in the country and region and cooperating with industry. Europe demands for university perfection in order to optimise the processes which provide the foundation for the development of knowledge society. European universities have their own problems; they are incapable of competing with the major partners in the world. The European Commission marks new challenges raised for universities, which they have to meet appropriately.

The demand for higher education has grown, thus, it is important to maintain and support study and research quality and achieve broad, right and democratic accessibility to higher education. Another challenge is internationalisation of higher education, which should include not only student exchanges, attraction of foreign students, but also teacher, researcher mobility and competitive research within the world. Therefore, it is important to enhance a closer cooperation between universities and economic enterprises in pursuit of disseminating the knowledge created at universities in the society and apply it in business. Universities are no longer the only place where knowledge is created – business will invest resources everywhere where the direction of new outburst is felt. This causes the necessity for the universities to be in the direction of this outburst, otherwise they will lose their preponderant position (and financial investment at the same time). On the one hand the structure of knowledge has changed, the advanced scientific inventions are made in a very narrow field, but on the other hand the most interesting inventions are made at the junction of some branches of science. The university influence for the development of the country and region economy is increasing. Therefore, universities have to pay regard to the region and the society interests and change the research and study management.

Knowing the challenges raised for the European universities, it is very important for Lithuanian universities to achieve their level and simultaneously foresee the inevitable changes. One of the major objectives for the Lithuanian universities is opening doors to the society, academic openness, essential management changes, efficiency of the performance, optimisation of study duration and scope as well as growth of academic responsibility. The network of universities should inevitably be optimised; delaying this process deepens the problems of internal system even more. The university network optimisation should be understood not only as decreasing the number of universities, but more as a response to the question if Lithuania will manage to have at least one university which could be the regional centre of studies and science in the European sense. Such dispersion of science into small units that sometimes have difficulties in communicating with each other is inadmissible and has no future.

Without losing its fundamentality science must turn to the demands of industry, higher schools must increase their share

venimą poreikių tenkinimo, kuo skubiau sukurti neformaliai įgytų žinių, mokėjimų ir įgūdžių įvertinimo sistemą. Nemažą dalį šių problemų galėtų padėti išspręsti gerai veikianči vidinė ir išorinė mokslo, studijų bei institucijų veiklos kokybės užtikrinimo sistema. Nedidelei šaliai aukšta mokslo ir studijų kokybė galėtų būti vienas iš svarbiausių jos patrauklumo veiksnių.

3 KOKYBĖS UŽTIKRINIMO ELEMENTAI

Skiriami du svarbiausieji kokybės užtikrinimo elementai – vidinis ir išorinis. Jie taikomi nepriklausomai nuo to, apie kieno kokybę kalbama – studijų, mokslo ar aukštosios mokyklos veiklos. Visos aukštosios mokyklos privalo būti atsakingos už jose vykstančių pirminių studijų kokybę, atliekamų mokslinių tyrimų lygį, studijų programų bei kitų teikiamų paslaugų tinkamumą ir aktualumą. Ši atsakomybė išlieka nepaisant to, kad dalį savo teikiamų paslaugų aukštosios mokyklos siūlo kartu su kitomis šalies ar užsienio institucijomis.

Jokia išorinė institucija (ministerija, inspekcija ar vertinimo agentūra) negali užtikrinti kokybės, jeigu to nesiekia arba tuo nesirūpina pati aukštoji mokykla. Jeigu inspekcijos funkcijos būtų drausti akivaizdžiai nekokybiškų paslaugų teikimą bei teisės aktų nesilaikymą (Lietuvoje iki šiol tokios inspekcijos nėra, nors kitose veiklos srityse panašios institucijos turi senas tradicijas), tai vertinimo agentūros (Lietuvoje tokia agentūra yra Studijų kokybės vertinimo centras) pagrindinė funkcija yra padėti aukštosioms mokykloms užtikrinti kokybę ir ją nuolat gerinti. Ministerija per finansinius svetus gali skatinti arba slopinti pasireiškiančias tendencijas, taip pat vadovaudamasi Studijų kokybės vertinimo centro rekomendacijomis viešai pripažinti tinkamomis arba netinkamomis atskiras studijų programas bei naujai įsteigtas aukštąsias mokyklas (t.y. programas ir mokyklas akredituoti).

4 VIDINĖ KOKYBĖS UŽTIKRINIMO SISTEMA

Suvokdamos savo atsakomybę aukštosios mokyklos privalo turėti vidinę kokybės užtikrinimo sistemą. Šioje sistemoje numatyta, kaip ir koku dažnumu vykdoma aukštosios mokyklos veiklos savianalizė, kurios metu atskleidžiami vykdomos veiklos pranašumai ir trūkumai, numatomi keliai trūkumams šalinti, aptariama, kaip įgyvendinami gerosios praktikos pavyzdžiai, lyginama su kitais panašių institucijų šalyje ir užsienyje pasiekimais. Aukštoji mokykla nepriklausomiems išoriniams vertintojams turi būti pasirengusi parodyti kokybės užtikrinimo pasiekimų efektyvumą.

Vidinės kokybės užtikrinimo tikslai yra šie:

- padėti taikant įvairias priemones užtikrinti puikią paslaugų kokybę ir tobulus standartus;
- teikti studentams, darbdaviams ir kitiems visuomenės nariams patikimą ir išsamią informaciją apie kiekvienos aukštosios mokyklos studijų kokybę, mokslo pasiekimus, aukštosios mokyklos valdymą;

in meeting lifelong learning needs and create the evaluation system of non-formally acquired knowledge, abilities and skills as soon as possible. A large part of these problems can be solved by well-functioning internal and external research, study and institution performance quality assurance system. For a small country high quality of research and studies can be one of the major factors of attractiveness.

3 QUALITY ASSURANCE ELEMENTS

Two major elements of quality assurance can be distinguished: internal and external. This can be said irrespective of which quality is being discussed, i.e. study, science or higher school performance. All higher schools must undertake primary responsibility for the quality of their studies, level of the performed scientific research, suitability and relevance of the provided study programmes and other services. This responsibility is sustained irrespective of the fact that a part of the services are offered by higher schools working together with other national or foreign institutions.

No external institution (ministry, inspectorate or assessment agency) can ensure quality if the higher school itself is not concerned or does not intend to be concerned with it. The functions of inspectorate would be to forbid the provision of non-qualitative services and nonconformity to the law acts (in Lithuania up to now there has been no such inspectorate, though in other areas of activity similar institutions have long rooted traditions), whereas the major function of the assessment agencies (in Lithuania such an agency is Centre for Quality Assessment in Higher Education) is to assist higher schools to assure quality and to constantly improve it. The ministry can use financial levers to enhance or suppress the emerging tendencies and also, under the recommendations of the Centre, to announce publicly if study programmes and newly established higher schools are proper (i.e. to accredit programmes and schools).

4 INTERNAL QUALITY ASSURANCE SYSTEM

To implement their responsibility higher schools must have their internal quality assurance system functioning well. This system indicates how and at what time periods higher school self-analysis is to be performed, which reveals the advantages and drawbacks of the activities that are being carried out, foresees the ways to overcome shortcomings, discusses how the examples of best practice are being implemented and compares the achievements across other similar institutions in the country and abroad. A higher school should be prepared to show for independent assessors the efficiency of quality assurance achievements.

The objectives of internal quality assurance are as follows:

- To assist together with various means in enhancing high quality of services and perfect standards;
- To provide students, employers and other stakeholders with reliable and comprehensive information about the study quality, scientific achievements, higher school

- užtikrinti, kad tos veiklos sritys, kurių kokybė yra nepakankama, būtų įvardytos ir imtasi skubių priemonių kokybei pagerinti;

- garantuoti aukštosios mokyklos viešą atsiskaitomybę už gautas iš valstybės lėšas.

Visų pirma šie tikslai yra pasiekiami per vidinę kokybės užtikrinimo sistemą, kurią privalo būti įdiegusi aukštoji mokykla.

Vidinė kokybės užtikrinimo sistema turi aktyviai įtraukti visus studijų ir mokslo proceso dalyvius – dėstytojus, mokslininkus, administratorius, studentus, taip pat socialinius partnerius, mokyklos absolventus.

5. IŠORINIS KOKYBĖS VERTINIMAS

Išorinio vertinimo paskirtis yra garantuoti vidinės kokybės užtikrinimo sistemos procedūrų patikimumą bei efektyvumą, jų nedubliuoti ir neiškreipti.

Išorinį kokybės vertinimą sudaro savianalizė, ekspertų grupės sudarymas, tos grupės vizitas į aukštąją mokyklą, vertinimo išvadų suformulavimas, vertinimo rezultatų paskelbimas.

Savianalizė yra ne tik tai pirmoji išorinio vertinimo dalis, bet ir sudėtinė vidinės kokybės užtikrinimo sistemos dalis. Labai svarbu, kad į savianalizę kuo aktyviau įsitrauktų studentai kaip studijų paslaugų gavėjai. Paprastai pagrindinis savianalizės trūkumas yra tas, kad ji rengiama išoriniams vertintojams, o ne sau patiems, visų pirma savo vidiniam vartojimui. Taip stengiamasi arba atlikti savianalizę atmetinai, formaliai, arba dalį pastebėtų trūkumų nuslėpti, jų mastą sumenkinti. Gaila, kad dauguma aukštųjų mokyklų nesupranta, jog gili, visapusiška savianalizė dažnai yra žymiai paveiklesnė nei išorinis vertinimas. Apie savianalizę, kurios suvestinę reikia pateikti išoriniams vertintojams, aukštosios mokyklos informuojamos iš anksto. Savianalizės suvestinę ekspertų grupė išnagrinėja iš anksto, iki savo vizito į aukštąją mokyklą.

Ekspertų grupes paprastai sudaro nuo trijų iki šešių asmenų. Jeigu vertinama labai didelė veiklos sritis, gali būti sudaryti atskiri ekspertų pogrupiai, kurių dydis panašus į grupės (3–6 ekspertai). Parenkant ekspertus didelis dėmesys skiriamas ne tik tam, kad jie būtų geriausi vertinamos veiklos žinovai, bet ir jų asmeninėms savybėms – objektyvumui, nešališkumui, geranoriškumui, gebėjimui dirbti grupėje. Vienas iš ekspertų grupės narių, paprastai turintis nemažą vertinimo patirtį, skiriamas grupės vadovu. Nemažai dėmesio skiriama tam, kad būtų išvengta interesų konflikto. Ekspertai privalo deklaruoti savo interesus vertinamose institucijose ir, jeigu jie ten interesų turi, tai tą instituciją aptariant jie gali reikšti savo nuomonę tik tuo atveju, jei to pageidauja kiti ekspertai. Priimant siūlymus jie neturi balso teisės. Jeigu sudaroma tarptautinė vertinimo grupė, ekspertus siūlo užsienio šalių vertinimo agentūros. Dažniausiai grupėje būna ir vienas Lietuvos ekspertas, nedirbantis vertinamose aukštosiose mokyklose arba, jeigu tokio

management at each higher school;

- To ensure that the areas of performance the quality of which is insufficient are identified, and instant measures are undertaken to improve the quality;

- To guarantee the accountability of the higher school for the allocated state financial resources.

First of all, these goals are achieved through an internal quality assurance system, which must be implemented at a higher school.

An internal quality assurance system must involve all the participants of the study and research process actively, i.e., teachers, researchers, administrators, students and also social partners and higher school graduates.

5. EXTERNAL QUALITY ASSESSMENT

The purpose of external quality assessment is to affirm the reliability and efficiency of the procedures of an internal quality assurance system without duplicating and misrepresenting them.

External quality assessment consists of a self-analysis, the expert group formation, a group visit to the higher school, the formulation of assessment conclusions and the announcement of assessment results.

Self-analysis is not only the first part of external assessment but it is a constituent part of an internal quality assurance system. It is very important that the students as recipients of study services took an active part in the process of self-analysis. Usually the main drawback of self-analysis is that it is prepared for external assessors (experts), not for themselves, not for internal use. In this way self-analysis is either performed in a casual and formal way or a part of the drawbacks is intentionally hidden or their scope diminished. It is a pity that the majority of higher schools do not understand that deep and comprehensive self-analysis is often rather more effective than external assessment. Higher schools are informed in advance about the necessity to carry out the self-analysis, the report of which will have to be presented for external assessors. The report of self-analysis is investigated by a group of experts before the visit to a higher school.

An expert group usually consists of three to six experts. If the major area of activity is being assessed separate expert sub-groups can be created, their size can equal the group size (3–6 experts). While choosing experts, a great attention is devoted to their competence – they should be the best and proficient specialists in the activity under assessment, but also to their personal qualities – objectivity, impartiality, benevolence, and ability to work in teams. One of the members of the expert group, usually having considerable experience in assessment, is appointed the group leader. A lot of attention is given to avoid interest conflict. Experts must declare their interests, and if they have their interests in the institutions that are being assessed, during the discussion about that institution they can express their opinion only if other experts agree. They have no right to vote while making decisions. If an international assessment group is created, experts are suggested by assessment agencies from other countries. Most often there is one Lithuanian expert in the group, who does not work at higher schools that are being

surasti nepavyksta, – autoritetingas, žinomas savo nešališkumu aukštosios mokyklos dėstytojas. Stengiamasi, kad ekspertų grupėje būtų potencialių darbdavių atstovas.

Apie ekspertų grupės vizitą į aukštąją mokyklą susitariama iš anksto, sudaroma vizito darbotvarkė. Jeiigu atliekamas studijų programų vertinimas, vizito metu susitinkama su aukštosios mokyklos ir (ar) padalinio administracija, savianalizės rengėjais, dėstytojais, studentais, socialiniais partneriais, absolventais. Ekspertų grupė susipažįsta su laboratorine įranga, biblioteka, auditorijomis. Tiems patiems asmenims draudžiama dalyvauti keliuose susitikimuose (pvz., dekanas galėtų dalyvauti ir kaip administratorius, ir kaip savianalizės rengėjas, ir kaip dėstytojas), jie patys gali pasirinkti, kuriame pokalbyje su ekspertų grupe jiems dalyvauti svarbiausia. Per vizitą susipažįstama su ekspertus dominančiais dokumentais, baigiamaisiais darbais ir kita. Vizitas baigiamas ekspertų grupės susitikimu su vertinamais asmenimis, kurio metu ekspertai supažindina su vizito išankstiniais rezultatais, pasitiksina neaiškumus.

Vertinimo išvadų turinys priklauso nuo vertinamo objekto (studijų programos, mokslinių tyrimų lygio ar aukštosios mokyklos veiklos). Jeiigu vertinama studijų programa, vertinimo išvadose aptariami studijų programos tikslai ir uždaviniai, programos sandara, turinys ir studijų metodai, studijų realizavimas ir parama studentams, studentų skaičiaus kaita, dėstytojai, materialinės sąlygos, išoriniai santykiai, grįžtamasis ryšys, vidinis studijų kokybės užtikrinimas, programos pranašumai ir trūkumai. Išvados baigiamos apibendrinamuoju programos įvertinimu – rekomendacijomis aukštajai mokyklai bei siūlymu dėl programos akreditavimo. Išvados aptariamos ekspertų grupėje, su jų turiniu raštu supažindinama vertinamoji aukštoji mokykla, kuri gali pareikšti pastabas, ištaisyti netikslumus. Vertinimo išvadas turi pasirašyti visi ekspertų grupės nariai, jeiigu kuris nors nesutinka su kai kuriais vertinimais, jis gali pareikšti savo atskirą nuomonę.

Vertinimo išvados, ir Mokslo ir studijų institucijų veiklos vertinimo ekspertų tarybos siūlymas dėl galutinio vertinimo yra skelbiami viešai – tekstai dedami į interneto svetainę, komentuojami spaudos konferencijose, aptariami spaudoje.

6 AKREDITAVIMAS

Remiantis dabar galiojančiais teisės aktais Lietuvoje akredituojamos tik studijų programos. Nors aukštojo mokslo įstatyme numatytas naujai steigiamų aukštųjų mokyklų veiklos vertinimas, bet jų akreditavimas – ne. Ne vėliau kaip po ketverių metų nuo veiklos pradžios teigiamai įvertinus aukštosios mokyklos veiklą, numatytas valstybinės aukštosios mokyklos statuso pasikeitimas – priimamas statutas ir sudaromos aukštosios mokyklos savivaldos institucijos. Nevalstybinei aukštajai mokyklai jokie pakeitimai po teigiamo veiklos vertinimo nenumatyti.

assessed or, in case it is impossible to find one, it is a highly authoritative and well-known by his/her impartiality teacher of a higher school. It is desirable to have a representative of employers in the expert group.

The agreement about the visit of the expert group to the higher school is made in advance and the schedule of the visit is created. If it is a study programme assessment, the visit consists of the meeting with the higher school and (or) department administration, the developers of self-analysis, teachers, students, social partners and graduates. The expert group gets acquainted with laboratory equipment, library and classrooms. The same persons are not allowed to participate in several meetings (e.g., a dean could participate as an administrator, as a self-analysis developer, as a teacher); they can choose themselves the meeting with the expert group they will participate in. During the visit experts get acquainted with the relevant documents, final project work, and etc. The visit ends with the expert group meeting with the assessment participants, where the experts present the interim outcomes and clarify what is not clear.

The content of assessment conclusions depends on the object that is being assessed (study programmes, scientific research level or higher school performance). If a study programme is being assessed, the assessment conclusions discuss the study programme goals and objectives, programme structure, content and study methods, study implementation and student support, change in the student number, teachers, material conditions, external relations, feedback, internal study quality assurance, programme advantages and shortcomings. Conclusions end with generalised programme evaluation statements – recommendations for a higher school and suggestions with regard to programme accreditation. The conclusions are discussed in the expert group; the assessed higher school is acquainted with the expert evaluation content in a written form; and then they can present their remarks and correct inadequacies. Assessment conclusions have to be signed by all the members of the expert group, if any person disagrees with some assessment, he/she can express his/her own opinion.

The assessment conclusions as well as the proposal of the Expert Council for the research and study institutions performance assessment regarding the final assessment is announced publicly – the texts are placed on the website, commented in press conferences and discussed in press.

6 ACCREDITATION

On the basis of the legal acts in effect in Lithuania now only study programmes are accredited. Though the Law on higher education envisages the assessment of the performance of the newly established higher schools but it does not state anything about their accreditation. Having evaluated the activity of the state higher school positively, no later than in four years from the beginning of the school activity, the change in the status of the higher school is foreseen – the statute is adopted and self-governance institutions of the higher school are established. No changes are foreseen for a non-state higher school after its positive assessment.

On the basis the experience of other European countries it would be desirable to introduce the accreditation of the

Remiantis kitų Europos šalių praktika būtų priimtina įvesti naujai įsteigtų aukštųjų mokyklų akreditavimą įvertinus jų veiklą po to, kai išleidžiama pirmoji absolventų laida. Periodinis aukštųjų mokyklų akreditavimas, kaip tai yra daroma su studijų programomis, didesnės prasmės neturi. Tik po pirmojo veikiančios aukštosios mokyklos veiklos vertinimo akreditavimas įgauna prasmę, nes tada institucija tampa pilnateise aukštojo mokslo sistemos dalimi.

Studijų programos akredituojamos švietimo ir mokslo ministro įsakymu. Galimi trys akreditavimo atvejai – „akredituota be sąlygų“, „akredituota lygtinai“, „akredituota ribojamai“. Studijų programa akredituojama nekeliant jokių sąlygų tada, kai studijų kokybė yra gera, programos tikslai pasiekiami. Programa akredituojama lygtinai, kai dalis kokybinių reikalavimų nėra tenkinama, tačiau vertintojai mano, kad aukštoji mokykla savarankiškai pajėgi pastebėtus trūkumus pašalinti. Studijų programa akredituojama ribojamai, kai nustatyti esminiai trūkumai, o aukštosios mokyklos pastangos gerinti kokybę yra neveiksmingos. Į tokią studijų programą priėmimas uždraudžiamas, aukštoji mokykla turi pateikti vertintojams neatidėliotinų priemonių planą, kad išleidžiamų absolventų žinių kokybė pagerėtų.

Pasiūlymus dėl studijų programų akreditavimo švietimo ir mokslo ministrui teikia Studijų kokybės ekspertų taryba, sudaryta ministro. Savo siūlymus ji priima išnagrinėjusi vertinimo išvadas.

7. IŠORINIO VERTINIMO TOBULINIMO GAIRĖS

Nors didžiauma mokslo ir studijų kokybės bėdų atsiranda dėl neefektyvaus valdymo, vidinės kokybės užtikrinimo sistemos aukštosiose mokyklose netobulumo arba nebuvimo, bet nemažai keistinių dalykų ir organizuojant išorinį kokybės vertinimą.

Būtina sumažinti studijų programų vertinimo ir akreditavimo periodą nuo aštuonerių metų iki ne ilgesnio kaip šešerių. Visų pirma, toks ilgas laikotarpis yra retas Europoje. Antra, taip greitai kintančioje visuomenėje, o ypač mokslo ir studijų sferoje, per aštuonerius metus įvyksta labai esmingų pokyčių, todėl akreditavimas tokiam ilgam laikotarpiui sunkiai suprantamas.

Panašiu nuosekliu būdu ir laikantis to paties periodiškumo kaip vertinant studijų programas, būtina pradėti ir nuoseklų planinį mokslinių tyrimų lygio vertinimą. Būtų labai racionalu šio vertinimo rezultatus susieti su doktorantūros teise.

Atskiras klausimas yra užsienio ekspertų dalyvavimas vertinime. Nekelia abejonių jų veiklos efektyvumas vertinant problemines studijų kryptis. Problemėmis studijų kryptimis laikomos tos studijų kryptys, kurios sovietiniais metais buvo ideologizuotos, dauguma naujų, atsiradusių po nepriklausomybės studijų kryptų, taip pat tos studijų kryptys, kur rengiami specialistai nereformuotoms veiklos sritims.

newly established higher schools, having evaluated their performance after the first graduates leave the school. There is no point in carrying out periodical accreditation of higher schools, as it is being done with study programmes. Accreditation acquires sense only after the first assessment of the higher school activity, as then the institution becomes a full and equal member of the higher education system.

Study programmes are accredited by the law of the Minister of Education and Science. Three accreditation cases are possible: "full accreditation", "conditional accreditation", and "restricted accreditation". The study programme is accredited fully when the study quality is good and the programme aims have been achieved. The programme is accredited conditionally when some of the qualitative requirements have not been satisfied, but the assessors consider a higher school to be capable of independent improvement of the shortcomings. The study programme is accredited restrictively when the essential weaknesses have been determined and the efforts of the higher school to improve the quality are inefficient. The enrolment into such study programme is forbidden and the higher school has to provide the assessors with a plan of immediate measures to improve the quality of the prospective graduates.

The Experts' Council for Quality in Higher Education performance assessment, formed by the minister, presents the proposals with regard to the study programme accreditation to the Minister the Education and Science. The proposal is developed, having investigated the conclusions of the assessment.

7. GUIDELINES FOR IMPROVEMENT OF EXTERNAL ASSESSMENT

Though the main part of science and study quality problems rise due to inefficient management, imperfection or lack of internal quality assurance system at a higher school, but there is still a lot to change in the organisation of external quality assessment.

It is necessary to reduce the period of study programme assessment and accreditation from eight years to no longer than six years. First of all, such a long period is seldom in Europe. Second, in the society that is changing so rapidly, particularly in the science and studies, a lot of essential changes happen during eight years, therefore, accreditation for such a long period is difficult to understand.

In the similar way as the assessment of study programmes is carried out, i.e. periodically and consequently, it is necessary to start a consequent planned assessment of scientific research. It would be very rational to relate the results of this assessment with the right for doctoral studies.

A separate issue is the participation of foreign experts in the assessment. The efficiency of their activity in assessing problematic study areas is undoubted. Problem study areas are such study areas which were ideologised during the soviet times, as well as a lot of new study areas that appeared after the independence, and those study areas where the specialists for unreformed performance areas are prepared. It is assumed that without the assist-

Reikia manyti, kad be užsienio ekspertų pagalbos bus sunkiai išsiversta ir vertinant daugumą socialinių mokslų, greitai besivystančias mokslo kryptis, taip pat atliekant stambiausių, didžiausią prestižą turinčių aukštųjų mokyklų veiklos vertinimą.

IŠVADOS

Norint sėkmingai konkuruoti aukštojo mokslo rinkoje neatidėliotinos svarbos uždaviniu tampa studijų, mokslo ir institucijos veiklos kokybės užtikrinimas. Vidinės kokybės užtikrinimo sistemos įdiegimas kiekvienoje aukštojoje mokykloje ir jos nuolatinis tobulinimas yra paveiki priemonė tokiam uždaviniui išspręsti. Išorinis kokybės vertinimas padeda šią sistemą tobulinti ir garantuoja jos veiksmingumo didinimą. Viena iš kokybės gerinimo galimybių yra išorinio vertinimo sistemos tobulinimas.

ance of foreign experts it will be difficult to assess the performance of many areas of social sciences that are being developed rapidly, as well as assessing the performance of the largest and most prestigious higher schools.

CONCLUSIONS

Aiming at a successful competition in the higher education market quality assurance of study, research and institution performance becomes the objective of great importance. The implementation of an internal quality assurance system at every higher school and its constant improvement is an influential means to solve this task. An external quality assessment helps to develop this system and guarantees the increase of its efficiency. One of the quality improvement opportunities is the development of an external assessment system.

LITERATŪRA / REFERENCES

Realising the European higher education area (Communiqué of the Conference of Ministers responsible for Higher Education in Berlin on 19 September 2003); http://www.skvc.lt/wwwskvc/Berlyno_Komunikat.doc Puslapis aplankytas 2004 m. rugsejo 20 d.

The European higher education area (Joint declaration of the European Ministers of Education, convened in Bologna on

the 19th of June 1999); http://www.skvc.lt/wwwskvc/Boloni-jos_Deklarac.doc Puslapis aplankytas 2004 m. rugsejo 21 d.
The role of the universities in the Europe of knowledge. COM (2003a) 58 final of 05.02.2003

*Įteikta 2004 m. kovo mėn.
Delivered 2004 March*

EUGENIJUS STUMBRYŠ
Studijų kokybės vertinimo
centro direktorius
Tyrimų sritis:
išorinis studijų programų
ir aukštojo mokslo institucijų vertinimas

EUGENIJUS STUMBRYŠ
Director of Lithuanian Centre for
Quality Assessment in Higher Education
Research interest:
external assessment of study programmes
and higher education institutions

Studijų kokybės vertinimo centras

Suvalkų g. 1, LT-03106 Vilnius, Lithuania

skvc@skvc.lt

Centre for Quality Assessment in Higher Education